

DER RING DES NIBELUNGEN

DAS RHEINGOLD

Graham Clarke (Mime), **John Bröcheler** (Wotan), **Henk Smit** (Alberich), **Reinhild Runkel** (Fricka), **Carola Hohn** (Freia), **Anne Gjevang** (Erda), **Peter Mikulas** (Fafner), **Carsten Stabell** (Fasolt)

Residentie Orkest o.l.v. Hartmut Haënchen.

Regie: Pierre Audi. Decors : George Tsy-pin. Kostuums: Eiko Ishioka.

Opname: 1999. Opus Arte OA 0946 D

DIE WALKÜRE

John Keyes (Sieg-mund), **Nadine Secunde** (Sieglinde), **John Bröcheler** (Wotan), **Kurt Rydl** (Hunding), **Jeannine Altmeyer** (Brünnhilde), **Reinhild Runkel** (Fricka)

Nederlands Filharmonisch Orkest o.l.v. Hartmut Haënchen.

Regie: Pierre Audi. Decors : George Tsy-pin. Kostuums: Eiko Ishioka.

Opname: 1999. Opus Arte OA 0947 D

SIEGFRIED

Heinz Kruze (Siegfried), **Graham Clarke** (Mime), **John Bröcheler** (Wotan), **Henk Smit** (Alberich), **Carsten Stabell** (Alberich), **Anne Gjevang** (Erda), **Jeannine Altmeyer** (Brünnhilde), **Stefan Pangratz** (Waldvogel) Rotterdam Philharmonic Orchestra o.l.v. Hartmut Haënchen.

Regie: Pierre Audi. Decors : George Tsy-pin. Kostuums: Eiko Ishioka.

Opname: 1999. Opus Arte OA 0948 D

GÖTTERDÄMMERUNG

Heinz Kruze (Siegfried), **Wolfgang Schöne** (Gunther), **Henk Smit** (Alberich), **Kurt Rydl** (Hagen), **Jeannine Altmeyer** (Brünnhilde), **Eva-Maria Bundschuh** (Gutrune), **Anne Gjevang** (Waltraute), **Hebe Dijkstra**, **Irmgard Vilsmaier**, **Kirsi Tiihonen** (Nornen), **Gabriele Fontana**, **Hanna Schaer**, **Catherine Keen** (Rheintöchter)

Nederlands Filharmonisch Orkest o.l.v. Hartmut Haënchen.

Regie: Pierre Audi. Decors : George Tsy-pin. Kostuums: Eiko Ishioka.

Opname: 1999. Opus Arte OA 0949 D

INLEIDING

De eerste opvoering van de “Ring des Nibelungen” in Amsterdam in een regie van Pierre Audi, greep plaats in de periode tussen september 1997 (Das Rheingold) en september 1998 (Götterdämmerung). Daartussenin kwamen Die Walküre (februari 1998) en Siegfried (juni 1998). Daarna werden vanaf 1999 een aantal volledige cycli gespeeld, 24 in het totaal.

De opnames op Arthouse zijn een registratie van de volledige cyclus in 1999. De regie werd gevoerd door Pierre Audi; die reeds een succesvolle Monteverdi-cyclus in Amsterdam achter de rug had (die eveneens verschenen is op Opus Arte). De concepten van deze Monteverdi cyclus werden doorgetrokken naar Wagners Ring. Meer bepaald de soberheid van zijn personenregie en zijn voorliefde voor metaal, hout, glas, steen en de nodige vuur-effecten komen hier terug sterk in de kijker te staan. Audi heeft zeker niet gekozen voor een politieke, sociale of geactualizeerde visie op het werk, maar op een verhalende epische versie zonder specifieke interpretaties. Het doet enigszins denken aan de symbolische Ring van Wieland Wagner met iets meer duidelijkheid van het verhaal en wat meer Hollywood-effecten her en der, die specifieke kernpunten in het verhaal beklemtonen.

De inbreng van de scenograaf George Tsy-pin, die ook vaak samenwerkt met Peter Sellars, valt zeker niet te onderschatten. De decors zijn indrukwekkend. De Japanse ontwerpster Eiko Ishioka zorgde voor de kostumering, die soms heel passend was, maar ook af en toe iets te grotesk en niet steeds passend bij de personages (bv. de Samurai-outfit van Siegfried). Voor Hartmut Haënchen betekende het een afsluiting van zijn Amsterdam-periode in schoonheid. De cyclus werd uitgevoerd door drie verschillende orkesten: Residentie Orkest Den Haag (Das Rheingold), Nederlands Filharmonisch Orkest (Die Walküre, Götterdämmerung) en het Rotterdams Filharmonisch Orkest (Siegfried). Het concept van de Ring in Amsterdam was uniek in de zin dat het orkest telkens midden op het podium zat. Het decor en de actie verliep aldus rondom het orkest. Tevens is er volledig nieuw orkestmateriaal gebruikt op basis van aanwijzingen van Wagner tijdens de oorspronkelijke première van het werk.

Een pluspunt op deze DVD-opname is de ondertiteling in het Nederlands, zodat voor de niet-taalguru's onder ons, de teksten duidelijk te volgen zijn. Eveneens is er bij ieder gedeelte een synopsis, waarin het verhaal in een tiental minuten verteld wordt aan de hand van statische scènebeelden. Een ideale inleiding voor niet-specialis-

ten. En tot slot dient gezegd dat de beeldkwaliteit haarscherp is met een uitstekende belichting. Op dat vlak is deze uitgave een van de beste die er momenteel op DVD te krijgen is.

DAS RHEINGOLD

In Das Rheingold domineert een groot plexiglas centraal in het decor. Soms is het sterk hellend en blauwgekleurd. In die opstelling stelt het de Rijn voor, waarin de niet al te slanke maar goed zingende Rijndochters stoeien. Anderzijds is het soms een vlak horizontaal en geelgekleurd dak, wat dan Nibelheim voorstelt waaronder Alberich met zijn Nibelungen gehuisvest is. Het geheel oogt enorm spectaculair en tijdens de scène-wisselingen worden de nodige stoom- en vuureffecten, met een hoog Indiana Jones gehalte, niet geschuwd. De scène waar Alberich zijn Nibelungen-slaven aan het werk zet, is echter van een beklijvende pracht en kan als een referentie voor de toekomst gezien worden. Alleen de gedaanteverwisseling van Alberich in een slang (drie bewegende staarten met vuur) en een pad (twee oplichtende ogen achter de dirigent) komen wat potsierlijk over. In de slotscène van "Das Rheingold" schrijden Donner en Froh voort op een manier die ons doet denken aan de regies van Robert Wilson. De donderslag is een sterk knallende vuurpijl en heeft op een televisiescherm niet hetzelfde effect als in de zaal. Het vormt de inleiding tot de slotscène, waar een brug van hout en stenen achteraan op het toneel verschijnt en waarlangs de goden Walhalla betreden. De belichting met de ondergaande zon op het goud, waarachter Freia verborgen was, oogt levensecht. In zijn totaliteit is deze inleiding tot de Ring scenografisch mooi uitgewerkt.

Het verhaal in "Das Rheingold" wordt heel helder en duidelijk verteld en de figuur van Alberich is heel sterk uitgewerkt. Hij is de dragende kracht in dit eerste deel, zowel op muzikaal als op akteervlak. Henk Smit zet hier een glansprestatie neer. Zijn interactie met de nerveuze Mime, gespeeld door Graham Clark, is om van te genieten. Een klein minpunt in de realisatie van Das Rheingold is de uitwerking van de relaties tussen de verschillende personages bij de goden. De interacties tussen de goden ogen eerder koel en afstandelijk en de psychologische uitbouw van de godenfamilie mocht wat meer diepgang gekregen hebben. De zangersprestaties van de goden zijn meer dan behoorlijk. John Bröcheler is in "Das Rheingold" getypeerd als een tamelijke kille en afstandelijke godheid in een sobere rode kledij, en komt over als een lyrische en warme Wotan. Chris Merritt een meesterlijk gladde Loge. Anne Gjevang is een indrukwekkende Erda die beklijft. En de reuzen in hun prachtige kledij worden vertolkt door de stoere bassen van Peter Mikulas en Carsten Stabell. Reinhild Runkel als Fricka en Carola Hohn als Freia zijn goed zonder meer. Van Das Rheingold onthouden we vooral de imponerende decors en scène-wisselingen, de spectaculair ogende effecten, de duidelijke verhaallijn, het heldere orkest en de homogene cast. Wat meer diepgang in de personages, zoals we konden zien in de nog steeds beste Ring aller tijden van Patrice Chéreau, had het geheel nog perfecter gemaakt.

DIE WALKÜRE

In "Die Walküre" is het decor een grote ronde schuin oplopende houten schijf, waar in het midden een vierkant uitgesneden is om het orkest een plaats te bieden. Met de verschillende concentrische houtlamellen, oogt de schijf precies als de doorgesneden es, waaruit Wotan zijn speer sneed en die een centraal element vormt in het huis van Hunding. In het midden van deze constructie is een loopbrug, gericht naar de zaal en leidend naar een monumentaal opgehangen speer. Dit laatste element wordt niet meer gebruikt in akte drie, waar alle accenten komen te liggen op de cirkelvormige schijf.

Voor mij was deze Walküre het sterkste deel van de volledige Ring-cyclus. De personages zijn heel doordacht geprofileerd. Vooral de tweede en derde akte culminereren in het hoogtepunt van deze cyclus wat personenregie betreft.

In het eerste bedrijf zijn Siegmund en Sieglunde, beide in neutrale blauwgrijze sobere kostumering, een perfect stel. John Keyes en Nadine Secunde leveren een glansprestatie af. Er is een onderhuidse spanning voelbaar die culmineert naar het einde van deze akte. Ook Kurt Rydl als Hunding is ideaal gecast en komt imponerend over met zijn diepe bas. Waar het orkest in de eerste akte nog wat op zoek is naar een ideale klankbalans en net iets te ingestudeerd klonk, wordt in de tweede akte een veel grotere dramatiek en spanning voelbaar. Hartmut Haenchen houdt dit vol tot in de derde akte, die hier ook orkestraal een hoogtepunt vormt. In de tweede akte onthouden we vooral de homogene vertolking van John Bröcheler als Wotan, Reinhild Runkel als Fricka en Jeannine Altmeyer als Brunnhilde. De beide confrontaties tussen Wotan en zijn echtgenote en dochter vormen een consistent geheel en vervelen nooit. Het vormen hoogtepunten van de volledige Ringcyclus in Amsterdam. Fricka is een ijzige echtgenote, die haar sterke wil oplegt aan Wotan, en zet een prachtprestatie neer. Het slotgevecht op het einde van de tweede akte tussen Hunding en Siegmund eindigt in vuur en bliksem. Het derde bedrijf start met de overbekende Walkürenrit. Vlammen duiken op vanuit de grond en creëren aldus een oorlogsf sfeer. Muzikaal en zangtechnisch zit alles goed in elkaar, maar de bewegingen van de Walküren met hun doodskophelmen en in hun vliegtuig-achtige pakjes (een soort metalen combinatie van schild en vleugel) komen soms iets te hoekig en geforceerd over. Hier zijn geen heldinnen zichtbaar die slachtoffers van het oorlogsveld naar Walhalla brengen. Hier ontbreekt de kracht die we zagen van voorstellingen van Chéreau, Kupfer en Carsen. Een schoonheidsfoutje in een voor de rest schitterende productie in Amsterdam. Het slotduet tussen Wotan, die ondertussen witte i.p.v. rode kledij heeft, en zijn lievelingsdochter Brunnhilde is daarentegen enorm ontroerend en de moeite waard om meermaals te herzien. In een langzaam volledig rood kleurend geheel wordt het sober en stijlvol afgerond.

Van "Die Walküre" onthouden we dus vooral de sobere, maar heel efficiënte personenregie, de homogene cast, de climax van een zoekende eerste akte met schitterende zangers naar een derde akte met een schitterende dramatiek in orkest en een intense psychologische interactie tussen een sterk geëvolueerde Wotan sinds "Das Rheingold", en zijn lievelingsdochter Brunnhilde.

SIEGFRIED

In Siegfried bestaat het decor uit rechthoekige houten panelen, die afwisselend rood, groen en witgekleurd worden om respectievelijk het vuur, het woud en de rots voor te stellen. Staal en ijzer domineren het geheel. Rechts staat de smidse van Mime, met een oven als een huis. Vooraan links is er het alchemistengerei en de resterende stenen tafel (of bed) waar de resten van het zwaard Nothung zich bevinden. De personenregie is terug goed uitgewerkt.

In de eerste akte steelt vooral Graham Clark als Mime de show. In zijn insecten-achtig pak wiebelt en hotst hij over het podium. Sterk akteren en een goede stem zorgen ervoor dat hij één van de hoogtepunten van het Siegfried-luik vormt. Heinz Kruse, als Siegfried, akteert goed, maar komt zangtechnisch wat bleekjes over. De raadsel-scène tussen Wotan, die ondertussen geëvolueerd is naar "Der Wanderer" (nog steeds een overtuigende John Brocheler), en Mime verveelt nooit. Bij het smeden van het zwaard wordt weer de nodige pyrotechnische trukendoos bovengehaald. De eerste akte vormt terug een mooi verteld en goed gezongen geheel, met een degelijk spelend orkest, en een ordelijke regie, maar mist terug een zekere spankracht. Hoewel het zeker niet slecht te noemen is, beklift het toch niet echt.

De tweede akte mist de nodige woud-sfeer. Hoewel de groene kleur dit enigszins probeert te evoceren, komt het toch eerder artificieel en gekunsteld over. De uitbeelding van de draak overtuigt niet: nu eens twee verlichte bollen die uit de grond opduiken en dan bewegende balken, doen niet onmiddellijk aan een draak denken. Nochtans kwijt Carsten Stabell zich uitstekend van zijn diepsonore rol. De woudvogel (vertolkt door een schitterende jonge knaap Stefan Pangratz) wordt door Audi omvormd van woudvogel tot een soort witte narrenfiguur. Het oogt allemaal mooi, maar mist terug diepgang en efficiëntie.

In de derde akte onthouden we vooral de manier waar Erda ten tonele wordt gevoerd: een krachtige en stevig zingende Anne Gjevang, die een goed geregisseerd duet met Wotan aangaat. Hier vergeten we even beide vorige aktes, die een eerder kinderlijke verteltrant uitstraalden, en begint de aansluiting met de beklivende uitvoering van Die Walküre. Scènetechnisch is ook de dialoog tussen Siegfried en Der Wanderer (Wotan) terug om van te genieten. De belichting en regie van de slotscène tussen Brünnhilde en Siegfried, doet ons geloven dat deze Ring toch meer dan boven de middelmaat kan uitstijgen. Hoewel de stem van Heinz Kruse (Siegfried) en Jeannine Altmeyer (Brünnhilde) niet (meer) als top-cast kunnen bestempeld worden, is hier toch een zekere magie zichtbaar die het geheel uittilt boven alle aparte onderdelen (licht, regie, orkest, zang). In zijn geheel kwijt Hartmut Haenchen zich in deze Siegfried ook uitstekend van zijn taak: nergens te overladen, maar toch met de nodige spanning.

Hoewel deze Siegfried in Amsterdam misschien het zwakere broertje van de vier delen vormt, blijft hij mooi om naar te kijken. Ook hier is voor niet doorwinterde Wagner fans de verhaallijn duidelijk verteld en mooi om volgen. Hoewel wat onzeker startend, wordt ook hier de uitbouw naar de finale steeds sterker. Het ontbreken van de echte woudsfeer en de stemmen die voldoen en nergens uit-

schieten in deze productie, laat ons misschien een stukje op onze honger zitten, maar in zijn geheel komt het toch beter over dan heel wat andere producties die we totnogtoe konden zien.

GÖTTERDÄMMERUNG

Ook voor "Götterdämmerung" is het decor een indrukwekkend geheel dat op televisie niet altijd tot zijn recht komt. Het is een synthese van de voorbije drie stukken, waarbij vooral de smallere ringvorm uit de "Walküre" te herkennen is, gecombineerd met de plexiglasvloer uit "Das Rheingold" in het midden. Het orkest zit opnieuw vooraan, maar toch nog in het midden. Een groot deel van de handeling gebeurt voor het orkest op het ringvormige plateau, zodat het publiek als het ware midden de actie zit.

In deze "Götterdämmerung" heeft Pierre Audi het meeste eigen accenten gelegd en ook een aantal specifieke eigenzinnige interpretaties naar voor gebracht. Het meest in het oog springend zijn daarbij de Gibichungen, die als gezichtloze robot-achtige poppen afgebeeld worden. De kinderlijke slaven uit "Das Rheingold" zijn personages zonder ziel, zonder gezicht en zonder eigenheid geworden. Een aanvaardbaar gezichtspunt, dat echter niet 100% strookt met Wagners eigenlijke visie. Ook Siegfrieds dood krijgt hier een eigen dimensie. Orkestraal indrukwekkend gebracht door het Nederlands Filharmonisch Orkest onder de vakkundige leiding van Hartmut Haenchen, blijft het qua regie een omstreden visie. Siegfrieds lichaam wordt niet weggedragen, maar blijft op scène achter. Brünnhilde komt er tijdens de treurmars de ring nemen en gaat naast Siegfried liggen. Theatraal klopt het misschien wel, maar de betekenis ervan is ver te zoeken.

Tot slot eindigt de opera op een heel sobere manier – in complete tegenstelling tot het vuurspektakel dat we totnogtoe te zien hebben gekregen. Hier is geen wereldbrand met allerhande effecten, maar een alleen achterblijvende Brünnhilde die in een immer wijder wordende rode jurk of doek ten onder gaat onder een globaal rood lichtschijnsel.

Na deze symbolische vuurdood, scheurt het podium open en zien we door het blauwachtige licht van de Rijn een blauwgroen bos van tl-lampen omhoogkomen met daarboven de nodige tandraden en een krakende speer van Wotan die reeds in de Walküre zichtbaar was. Een einde dat open is voor alle mogelijke interpretaties, maar duidelijk niet een einde of nieuw begin weergeeft. Waar Pierre Audi tot en met Siegfried de verhaallijn heel consequent gevolgd heeft, zoals Wagner voorschreef, heeft hij hier een heel eigen interpretatie van het laatste luik gemaakt, waarvan de bedoelingen ons onduidelijk zijn. De personenregie die in "Die Walküre" en "Siegfried" goed uitgewerkt waren, vervallen hier terug in de oppervlaktigheid die ook in "Das Rheingold" reeds te zien was.

De grote winnaar van deze uitvoering is Kurt Rydl als Hagen, een ijzingwekkende vertolking en een sonore bas, die lang blijft nazinderen. Hij wordt op de voet gevolgd door Wolfgang Schöne als "onhandige" Gunther en Henk Smit als de van macht bezeten Alberich. Heinz Kruse (Siegfried) en Jeannine Altmeyer (Brünnhilde) vervullen hun plicht en zetten de rol degelijk neer, zonder echt

erbovenuit te schieten. De eindmonoloog van Brünnhilde is wel prachtig en doorleefd gebracht. Alle andere rollen waren adequaat bezet, met uitzondering van Eva-Maria Bundschuh, die als Guttrune scenisch present was, maar qua stemvermogen helaas niet meer voldoet aan de Wagneriaanse complexiteit.

Deze "Götterdämmerung" laat ons met gemengde gevoelens achter. In zijn geheel en vanop afstand bekeken, oogt het allemaal mooi en consequent, maar bij een tweede visie, komen er toch heel wat vraagtekens en culmineert de uitvoering niet in de climax waarop we gehoopt hadden. Het is een berustend stil einde van een voor de rest opmerkelijke Amsterdamse Ring. Wat we vooral onthouden uit "Götterdämmerung" is de indrukwekkende Kurt Rydl als Hagen, de specifieke eigen visie van Pierre Audi, het schitterende orkest – vooral in de laatste akte – en eindmonoloog van Brünnhilde.

BESLUIT

Globaal gezien is deze Amsterdamse Ring een geslaagde productie te noemen. Zeker voor diegenen die voor het eerst kennis maken met de Ring in zijn totaliteit, wordt hier een doordacht concept met een mooie verhaallijn gepresenteerd. Ook voor Ring-guru's valt er echter te genieten. Er is een heel homogene cast en adequaat spelende orkesten, die de partituur brengen met een grote helderheid en gedrevenheid. Belichting en kostuums zijn mooi om naar te kijken, hoewel deze laatsten voor sommige personages iets te exuberant zijn (bv. Siegfried als Samurai-krijger). Alleen "Götterdämmerung" valt misschien iets uit de toon. "Die Walküre" is zonder twijfel de absolute uitschieter van de vier delen op alle domeinen met een sterk mythische visie op het gebeuren.

In zijn totaliteit primeren de grandioze technische Hollywood-effecten iets te veel boven de psychologische diepgang van de personages en de uitbouw van de relaties tussen de diverse hoofdpersonen. Hier bieden de visies van respectievelijk Chéreau, Carsen, Kupfer en Lehnhoff veel meer diepgang en consistentie, hoewel ook niet steeds Wagners visie getrouw volgend.

De regie van Patrice Chéreau blijft de absolute tijdloze nummer 1 van alle Ringproducties die ik totnogtoe zag, zowel voor nieuwelingen in de Wagner cyclus als voor doorwinterde Wagner adepten. Een must-have DVD voor iedereen die Wagners Ring wil doorgronden.

Carsens Ring in Keulen had vooral oog voor de teloorgang van de wereld door milieuvervuiling en oorlogen. De personages waren ongelooflijk sterk geprofileerd en de beelden blijven beklijven. Vooral "Die Walküre" en "Götterdämmerung" waren theater van het sterkste soort. Hoewel de rollen niet steeds adequaat bezet waren, blijven we hopen dat deze Ring ooit op DVD verschijnt.

Van Kupfer zijn er twee verschillende regies op DVD te krijgen : een eerste visie vanuit Bayreuth en een tweede herwerkte versie vanuit Barcelona. Deze laatste eveneens verschenen bij Opus Arte. Deze is een tamelijk donkere visie met ingewikkelde machinerieën en laser-achtige effecten. Daarbij een uitstekend zangerspeloton, een

goede personenregie en een sterk menselijke "Ring", maar een orkest dat af en toe een steekje laat vallen.

Tot slot is er een regie van Lehnhoff van eind jaren '80 vanuit Munchen, die totnogtoe enkel op LaserDisc en niet op DVD te krijgen is. Het schetst een Ring vanuit het post-nucleaire tijdperk, die heel doordacht uitgewerkt is met een perfecte cast en een uitstekend orkest onder leiding van Sawallisch. Goed doordacht, vakkundig gebracht, maar ook nooit ergens beklijvend en geen echte uitschieters.

Al bij al is deze Amsterdamse Ring een versie die boven de middelmaat uitsteekt en de moeite waard is om aan te schaffen, voor diegenen voor wie de verhaallijn en de technisch verbluffende visualiteit belangrijk zijn. Ook wie een haarscherpe "Ring" op DVD wenst, komt hier zeker aan zijn trekken. De totale productie blijft echter wat twijfelen tussen een consequente mythische verhaallijn en een aantal eigen interpretaties van dit meesterwerk. Wie enkel aandacht heeft voor een topcast, blijft hier misschien enigszins in de kou staan, hoewel ook hier het geheel zeker een stuk boven de middelmaat uitsteekt. Kortom, een zeer geslaagd initiatief van Opus Arte om deze Ring uit de vergetelheid te houden en ons een hernieuwde kijk op dit opus magnum te bieden.

PATRICK PYPE